

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

**150 років від дня народження
Поля Лапі (Paul Larie, 1869–
1927), французького педагога**

Поль Лапі народився 4 вересня 1869 в Монморі. Закінчив Вищу нормальну школу, викладав у ліцеях Тунісу, Тулузи, Бордо. У 1911–1912 – ректор академії в Тулузі, директор відділу початкової освіти в Міністерстві освіти (1920–1925), ректор Паризької академії (1925–1927). У 1927 читав курс педагогіки в Гарвардському університеті. Поль Лапі брав участь у реорганізації нормальної школи, в програму якої у 1920 за його рекомендацією був введений курс соціології. Під керівництвом Лапі було здійснено реформу початкової школи у Франції (1923): змінено навчальні програми, дозволено іспит на диплом про початкову освіту раніше завершення терміну обов'язкового навчання та ін.

У працях «Школа і школярі» (1923), «Французька педагогіка» (1926), «Мораль і педагогіка» (1927) Лапі рекомендував заохочувати прийом в середні навчальні заклади талановитих дітей із сімей з низькими доходами, розширювати діяльність дитячих асоціацій (Ліга добра, кооперативи, об'єднання скаутів й ін.), посилити спеціалізацію навчання у старших класах ліцеїв і коледжів, сільських і міських початкових школах, при викладанні враховувати рекомендації дитячих психологів тощо. Оголошуючи себе прихильником «педагогічної революції» (1918), відстоював програму виховання, орієнтовану на інтелектуалізм середньої і утилітарність початкової освіти. Поль Лапі наполягав на науковій місії вчителя, який має проводити вільний час у пошуках наукових і поширювати моральні істини; вчитель, на його думку, також має проводити психологічні спостереження за учнями та прості невеликі соціологічні опитування сімей та соціальних груп.

Педагог стверджував: якщо в

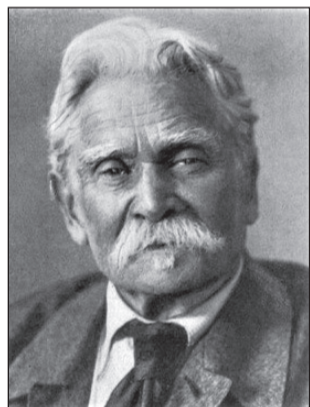
Вересень 2019. Постаті

минулому педагогіка була або метафізичною гіпотезою, або літературним романом, то завдяки використанню досягнень психології вона знайшла власний предмет. Психологія дала педагогіці знання про індивідуальні якості особистості учня, виявивши різні типи мислення, здібностей та ін. Лапі широко використовував у своїх педагогічних рекомендаціях дані психологічної науки. Так, спираючись на ідею про існування трьох типів сприйняття (зорове, слухове, м'язове), він запропонував застосовувати і комбінувати візуальні, слухові і моторні методи навчання.

Окрім педагогіки цікавився філософією (у праці «Логіка волі», 1902, вперше ввів у науковий обіг термін «аксіологія») та соціологією моралі і права (вважав, що мораль цілком може бути об'єктом соціологічного дослідження внаслідок важливості соціальних факторів у формуванні моралі).

Помер Поль Лапі 24 січня 1927 р. у Парижі.

**160 років від дня народження
Бориса Букреева (1859–
1962), українського математи-
ка**

Борис Якович Букреев народився 5 вересня 1859 у Льгові Курської губернії (тепер Курської області Росії). Закінчив зі срібною медаллю курську класичну гімназію. У 1878 вступив на фізико-математичне відділення факультету природничих наук Київського університету Святого Володимира. У 1882 був тут залишений для підготовки до професорського звання. У 1884 – 1886 викладав геометрію на Вищих жіночих курсах. У 1886, після здачі магістерського випробування, отримав звання приват-доцента по чистій математиці. Навесні 1887 захистив магістерську дисертацію «Про розкладання трансцендентних функцій на приватні дробі». У 1887 Б. Букреев їде у творче відрядження за кордон, де стажується в Берлінському університеті та Шарлотенбурзькій політехніці. Там слухає лекції з теорії гіпереліптичних функцій К. Вейерштрасса, з теорії абелевих функцій та лінійних диференціальних рівнянь Л. Фукса, з теорії чисел Л. Кронекера, з фізики Г. Гельмгольца та інших. Під впливом цієї блискучої плеяди найвидатніших математиків та фізиків XIX століття складаються основні математичні інтереси молодого вченого. У 1889 – захистив докторську «Про фуксові функції нульового рангу з симетричним основним полігоном» і зайняв кафедру чистої математики в університеті святого Володимира.

Педагогічна діяльність Бориса

Букреева не обмежувалася університетом. Він був професором у Київському політехнічному інституті, з 1906 викладав математику на Київських вищих жіночих курсах, очолював кафедру геометрії в Київському вищому інституті народної освіти та у Фізико-хіміко-математичному інституті, деякий час – сектор геометрії в Математичному інституті АН УРСР, був засновником і активним діячем Київського математичного товариства, з 1893 – почесним, а потім найстарішим членом Московського математичного товариства.

У 1920-х Б. Букреев одним із перших почав читати лекції українською мовою, збирав і обґрунтовував українську математичну термінологію. У 1930 передав кафедру вищої математики в КПІ професору Михайлу Кравчуку, а сам перейшов у Київський університет, де завідував кафедрою геометрії до 1959, поки йому не виповнилося 100 років, а потім ще працював на кафедрі до 1962.

Будучи основоположником київської школи геометрії, Б. Букреев досліджував також питання диференціальної геометрії, теорію рядів, варіаційного числення. За роки своєї багаторічної науково-педагогічної діяльності, що тривала понад 75 творчих років, Б. Букреев написав 15 монографій про життя та діяльність В. Єрмакова, М. Ващенко-Захарченка, Г. Монжа та ін., понад 150 наукових праць, 7 підручників для вищої школи, виховав кілька поколінь учених, педагогів, інженерів. Імена його учнів – М. Кравчук, Б. Делоне, М. Чеботарьов та ін.

Помер видатний український математик у 103-річному віці, 2 жовтня 1962 у Києві, похований на Байковому кладовищі (ділянка № 9).

**130 років від дня народження
Вацлава Пшиходи (Václav
Příhoda, 1889–1979), чеського
педагога, психолога**

Вацлав Пшихода народився 7 вересня 1889 у с. Шани, поблизу м. Подебради, у великій вчительській родині. У 1914 закінчив Празький університет, де вивчав німецьку і французьку філологію. Викладав іноземні мови у середніх школах Чехії. У 1922–1926 стажувався за кордоном, зокрема у Е. Торндайка і Дж. Дьюї (США), Е. Меймана (Німеччина).

З 1928 організовував у Чехословаччині експериментальні школи, де провів масштабні обстеження освоєння школярами грамоти, початкових навчальних умінь. У книзі «Раціоналізація шкільної справи» (1930) обґрунтував необхідність і основні шляхи реформ

чехословацької системи освіти. Головною метою реформи вважав впровадження єдиної школи, яка протидіє, на його переконання, соціальній несправедливості. Навчання дітей у віці 5–18 років передбачав на послідовних щаблях: вступна школа (5 років за програмами дошкільної та початкової підготовки), «коменіум» (4 роки), «атенеум» (4 роки, з широкою внутрішньою диференціацією навчальних курсів і предметами на вибір).

Вацлав Пшихода запропонував комплекс заходів з раціоналізації початкового навчання (книга «Глобальний метод», 1934), підвищення мотивації навчання та інших, близьких до ідей трудової школи, методу проектів, індивідуалізації навчання. Багато його пропозицій отримали визнання учительства, але повномасштабної реформи здійснено не було.

Пшихода вважав учителів науковими працівниками, яким професійно необхідна вища освіта і наполягав на тому, що шкільна реформа знаходиться в руках учителя. Відповідно до своєї ідеї про те, що «вчитель є вченим, а не художником», представив відповідний зміст університетської педагогічної освіти у книзі «Наукове навчання» (1937). Однак продовження цих зусиль було перерване війною.

Відомий також як методист з вивчення іноземних мов: за його ідеями було складено програми, методики і підручники. У галузі педагогічної теорії розробляв проблеми педагогічної психології. Розглядав педагогіку як природничо-емпіричну науку, що оперує кількісними та інструментальними методами.

Після 1945 викладав в Карловому університеті в Празі і зосередив свої дослідження на проблемах психології. У 1956 опублікував підручник «Вступ до педагогічної психології», який поступово розширився до чотири томної роботи «Онтогенез людської психіки» (1963–1974), яка досі залишається найвагомішою чеською працею в цій галузі.

Помер Вацлав Пшихода 18 листопада 1979 у Празі.

**125 років від дня народження
Михайла Биковця (1894 –
1937), українського письменника,
літературного критика,
педагога**

Михайло Миколайович Биковець народився 15 вересня 1894 у с. Шершнева Балка Зінківського повіту на Полтавщині у родині фельдшера. Закінчив вісім класів Миргородської чоловічої гімназії у травні 1917. Це дало йому змогу вчителювати. Спочатку він працював у Чернігівському педінституті, а у 1918–1920 – інспектором культур-

но-просвітницького відділу Миргородського союзу споживчих товариств. Згодом – членом колегії Зінківського повітового відділу народної освіти.

З 1921 по 1923 працював інспектором губернського відділу соціального виховання (губсоцвих) у Полтаві, одночасно перебуваючи заступником завідувача губсоцвиху і редагуючи журнал «Новими стежками». У 1923 М. Биковця переводять до відділу охорони дитинства Головоцвиху Наркомосу в Харкові. Починав він там інспектором, а з липня 1924 до січня 1925 працював головним інспектором відділу охорони дитинства. Але, як зазначав сам М. Биковець, він був насамперед учителем, а спеціальністю своєю вважав історію, українську мову та журналістику. Робота з дітьми була його покликанням, і не дивно, що у «Плузі» Биковцю доручають очолювати секцію дитячої літератури.

Як головного інспектор Головоцвиху М. Биковець приймає ряд важливих рішень щодо відомої колонії для важких дітей та підлітків ім. Горького (завідувач Антон Макаренко). Михайло Миколайович також бере участь у різних зборах міського, республіканського та союзного рівня, на яких вирішуються питання допомоги голодуючим дітям, покращення їх матеріального й культурного стану та соціально-правової охорони неповнолітніх. У цей час він друкує багато статей в наукових та педагогічно-освітніх журналах, а також у бюлетені губвідділу народної освіти, про роль літератури у вихованні дітей та про роботу дитячих виховних установ та закладів.

У березні 1925 М. Биковець переходить працювати до Держвидаву України (ДВУ) до відділу дитячої книги. Це був переломний період в його житті. Він спілкувався з тими, кого вже тоді вважали значними українськими поетами та письменниками. Серед них – Василь Блакитний, Микола Хвильовий, Сергій Пилипенко, Володимир Сосюра та ін. Упродовж 1920-х років, коли повним ходом йде українізація, Биковець публікує різноаспектні праці з історії літератури та культури, критичні есеї, огляди літературних журналів, рецензії на нові прозові твори та вірші. Основні праці М. Биковця – нариси, рецензії на періодичні видання, літературно-критичні статті про творчість українських письменників – Т. Шевченка, М. Коцюбинського, Остапа Вишні й ін. Він упорядкував і видав збірку п'єс й естрадного матеріалу до весняної засівної кампанії та колективізації «Отак то тепер» (1930) тощо.

1937 Михайла Биковця заарештували за звинуваченням у «приналежності до антирадянської української націоналістичної терористичної організації». 22 жовтня того ж року на закритому засіданні йому оголосили вирок про розстріл, наступного дня стратили.

**260 років від дня народження
Івана Рижського (1759–1811),
українського філософа, логіка,
професора і першого ректора
Харківського університету**

Іван Степанович Рижський народився 18 вересня 1759 в Ризі, у родині парафіяльного священни-

ка. Восьмирічним хлопчиком він був зарахований до Псковської семінарії. Потім була семінарія при Троїцько-Сергіївській лаврі. Керівництво семінарії звернуло увагу на винятково здібного учня і по закінченні запропонувало йому залишитися викладати у цьому навчальному закладі, де він читав курси історії, риторики, поезії і філософії.

Восени 1786 Івана Степановича запрошують на посаду викладача Санкт-Петербурзького гірничого училища, яке невдовзі було перейменовано на Гірничий кадетський корпус. Майже 17 років він читав лекції з латини, історії, географії, риторики і логіки для студентів старших курсів.

Водночас Іван Степанович приділяв велику увагу навчально-видавничій роботі. Так, підручники І. Рижського з логіки і риторики – «Умолвие, или умственная философия» та «Опыт риторики...» – неодноразово перевидавалися. У 1802 І. Рижський стає членом Імператорської Російської академії наук, а в лютому 1803 його затверджують професором Харківського університету. Багато зусиль, енергії, знань віддав І. Рижський становленню цього навчального закладу, тут надзвичайно яскраво проявилися його якості організатора і педагога.

Урочисте відкриття університету відбулося 29 січня 1805. Наступного дня Івана Рижського обрали ректором. Протягом шести років він був керівником цього закладу. Ректорство І. Рижського припало на досить складні часи – то був нелегкий період становлення університету. Обладнання навчальних приміщень, добір кадрів, студентські справи, різноманітні господарські проблеми – ось далеко не повний перелік того, чим доводилося займатися ректору. Про його дивовижну працездатність свідчить хоча б те, що протягом семи років І. Рижський брав участь майже у 720 засіданнях правління університету (на рік приблизно 100).

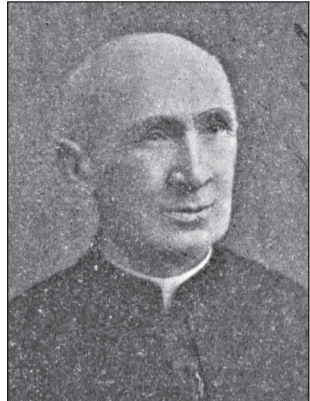
Свою захопленість наукою Іван Степанович прагнув передати студентству. Очолоюючи в університеті кафедру красномовства, віршування і російської мови, він намагався не тільки підняти свої лекції до рівня кращих зразків ораторського мистецтва, а й водночас подати матеріал цікаво і яскраво. Ректор був автором «Науки стихотворства...» (1811).

Іван Степанович був наділений яскравим педагогічним талантом. Він зумів створити в Харківському університеті стиль взаємоповаги, доброзичливості і свободи думки. Загальновідомо, що моральні якості людини витримують суворий іспит тоді, коли їй надається влада над іншими. За спогадами сучасників, І. Рижський був демократичним і простим у спілкуванні, при цьому тримався з гідністю, але без зверхності й погорди. Авторитет

його був незаперечним, а чесність і добropорядність викликали щирю пошану колег і студентів.

Помер Іван Рижський 14 березня 1811 у Харкові.

150 років від дня народження Спиридона Кархута (1869–1931), священника УГКЦ, мовознавця, педагога

Спиридон Васильович Кархут народився 30 вересня 1869 в с. Новосілка-Костюкова, нині Новосілка Заліщицького р-ну Тернопільської області. 1887 закінчив Львівську академічну гімназію, а також богословський (1891) та філософський (1903) факультети Львівського університету.

1892 рукопокладений на священника та скерований на Станіславщину (нині територія Івано-Франківської області). У 1903–1906 – учитель чоловічої гімназії і водночас викладач Українського інституту для дівчат у Перемишлі. Від 1906 – у Львові: викладач катехизму і класичних мов в Українській академічній гімназії, водночас – один із засновників та перший директор і вчитель латинської і грецької мов 1-ї української приватної дівочої гімназії Сестер Василянок у Львові. Від 1908 – радник Митрополічой греко-католицької консисторії. У жовтні-листопаді 1918 – член Української Національної Ради ЗУНР. Професор (від 1929), декан філософського факультету (1930–1931) Греко-католицької богословської академії.

Спиридон Кархут як представник духовенства сприяв відновленню роботи Українського християнського союзу, який від 1923 отримав назву «Українське християнсько-народне сторонництво». У програмі організації говорилось, що поглиблення й утвердження національної самосвідомості може вивести народ із занепаду після війни: «Хочемо політично образувати широкі верстви народні, поглиблювати і утверджувати в них почуття і свідомість української державності, щоби весь народ був у силі берегти своєї державної самостійності і суспільного ладу».

Спиридон Кархут – редактор «Службника» (1925), автор «Граматики української церковнослов'янської мови сучасної доби в зв'язку з старослов'янською мовою: Фонетика» (1925). Переклав із давньогрецької мови та видав із власною передмовою «Плютарха життєпис Перікля», упорядкував для учнів гімназій «Вибір з письм римських елегіків Катулля, Тибулля, Проперція і Овідія» (1911).

Брав активну участь у діяльності «Учительської громади» – одного з провідних учительських товариств Галичини (у 1926–1927 – голова товариства).

Помер Спиридон Кархут 14 березня 1931 у Львові. Похований на Личаківському цвинтарі.

Відкриваючи горизонт духовності

Рецензія на комплект книг «Розвиток духовності виховання: монографія / *Development of Spirituality of Education / Ugdymo dvasingumo raida: kolektyvinė monografija / Sudarė ir parengė Jonas Kievišas. Vilnius: Žuvėdra, 2016. – 280 с.*»; «Горизонт духовності виховання: монографія / *The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph / за ред. Й. Кевішаса та О. Отич. Вільнюс: Žuvėdra, 2019. – 584 с.*»

Українсько-литовські монографії з проблеми розвитку духовності виховання репрезентують результати завершального етапу реалізації міжнародного проекту «Розвиток духовного контексту виховання у глобалізованому світі» (2009–2019). Ініціаторами проекту стали ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України та Литовський едукативний університет, які об'єднали в міжнародному авторському колективі провідних науковців України, Литовської Республіки та інших зарубіжних країн.

Протягом реалізації проекту підготовлено п'ять монографій з досліджуваної проблеми: «*Dvasingumas žmogaus pasaulyje / Духовність у світі людини*» (2009) – обґрунтовано сутність духовності як феномену, «*Ugdymo dvasingumas / Духовність виховання*» (2012) – виявлено особливості духовності виховання як соціального явища, «*Ugdymo dvasingumo kontekstas / Контекст духовності виховання*» (2014) – доведено діалектичну єдність і взаємовплив духовності особистості та духовності соціального середовища. Монографії «*Ugdymo dvasingumo raida / Розвиток духовності виховання*» (2016) та «*Горизонт духовності виховання / The Horizon of Spirituality of Education*» (2019) завершили цикл.

Зміст цих монографічних досліджень вибудовується навколо Концепції духовності виховання литовського професора **Йонаса Кевішаса** і розгортається у філософському, соціокультурному, історичному, психологічному і педагогічному дискурсах. Результатом наукової співпраці міжнародного авторського колективу стало обґрунтування сутності духовності виховання як:

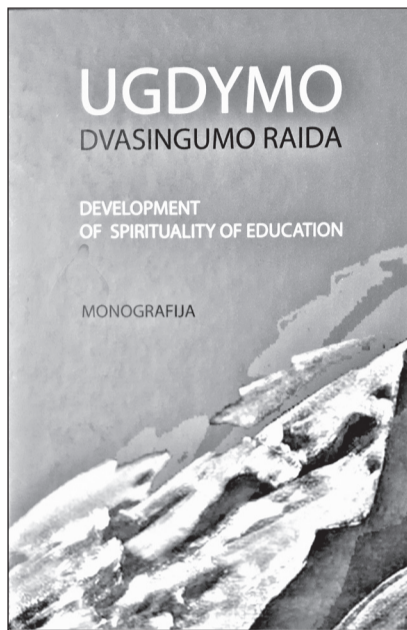
- ▶ самостійного феномену соціальної (і зокрема, освітньої) реальності;
- ▶ сенсу і мети створюваного суб'єктами виховного середовища;
- ▶ прояву внутрішньої (духовної) сутності учасників освітнього процесу;
- ▶ чинника їх особистісного і духовного розвитку;
- ▶ передумови забезпечення людиноцентричності й культуровідповідності освітнього процесу.

У контексті такого підходу виховання розглянуто як індивідуальний спосіб прояву учнями (студентами) і педагогом своєї духовної сутності у процесі спільного творення й одухотворення виховного середовища. Визначальною рисою такого виховання є актуалізація значення духовної зрілості усіх суб'єктів виховної взаємодії, організація виховного процесу у логіці сприяння їхньому самовираженню й самореалізації під час творення виховного середовища і розвитку своєї духовної зрілості завдяки участі у процесі безперервної реконструкції її розуміння і практики прояву.

Обґрунтований авторами феномен духовності виховання відкриває простір для становлення особистості в контексті культури, а сфера духовності середовища розкривається як зовнішнє вираження внутрішнього світу людини. Вона забезпечує становлення особистості у процесі її прояву як суб'єкта творення й освоєння духовності середовища в ході співпраці з іншими суб'єктами виховання.

Проблема визначення «горизонту» духовності виховання безпосередньо пов'язана з проблемою взаємодії духовного потенціалу людини з духовним потенціалом суспільства і екстраполяцією цієї взаємодії в духовну площину освіти як соціального інституту, де відбувається одухотворення створюваного суб'єктами освітнього середовища й імплементація духовності в їхній власний духовний світ.

Практичне значення такого розуміння горизонту духовності виховання полягає в тому, що для люди-

ни відкриваються можливості оцінювати зміст навколишнього середовища і перспективи його розширення, а не лише значення здійснюваної діяльності й оцінювання безперервного творення простору співробітництва суб'єктів, навіть якщо при цьому не губиться з поля зору його духовний компонент. Отже, творення й усвідомлення духовності виховного середовища сприяє осмисленню людиною своєї поведінки в ньому, набуттю досвіду відповідальності суб'єкту, а також усвідомлення сенсу безперервного індивідуального становлення як особистості.

Дві останні монографії розвивають ідеї і зміст трьох попередніх монографічних досліджень авторського колективу. Зміст монографій структуровано та інтерпретовано у контексті людиноцентричної й суб'єкт-суб'єктної парадигми освіти, де центром виховного процесу є учень чи студент як активний суб'єкт творення педагогічної дійсності. З огляду на це досліджено феномен духовності як надбання особистості, як прояв культуровідповідності освіти та як спосіб гуманізації життя людини; визначено показники духовності виховання та індикатори розвитку духовності у процесі професійної підготовки фахівця; обґрунтовано особливості розвитку духовності виховання в добу глобалізації; виявлено вплив цінностей освітнього середовища на одухотворення суб'єктів педагогічної взаємодії; схарактеризовано механізми перетворення ментальних цінностей

на фактор розвитку духовності виховання; вивчено можливості коригування майбутнім фахівцем розвитку духовності виховання в освітньому процесі вищої школи й т. ін.

Про визнання вченими України і Литви важливості досліджуваної проблеми для розбудови громадянського суспільства і гуманізації освіти свідчить склад колективу авторів монографій, серед яких академіки О.В. Сухомлинська, І.Д. Бех, Г.П. Шевченко, Г.Г. Філіпчук; член-кореспондент НАПН України П.Ю. Саух та інші провідні українські вчені, які досліджують проблеми духовності в освіті.

Представлення серії монографій з проблеми духовності виховання неодноразово відбувалося в Сеймі Литовської Республіки, а також під час численних міжнародних наукових заходів, проведених в Україні та Литовській Республіці.

Забезпечуючи наступність зі змістом попередніх книг у серії, комплект двох останніх монографій розкриває механізми і представляє педагогічно цінний досвід перетворення духовних цінностей виховного середовища закладу освіти у процесі спільної діяльності вихователя і вихованця на їхні особисті духовні якості і тим самим поглиблює наукове розуміння умов і механізмів становлення особистості, обґрунтовує взаємозв'язок соціокультурного, психологічного та педагогічного просторів розвитку духовності виховання, які, об'єднуючись, дають учасникам освітнього процесу орієнтир (горизонт) для перетворення й одухотворення освітнього середовища і самих себе, збагачуючи загальну теорію виховання, відкриваючи можливості для пошуків нових способів гуманізації й забезпечення культуровідповідності освіти.

Алла РАСТРИГІНА,
завідувач кафедри
вокально-хорових дисциплін і методики музичного
диригування Центральноукраїнського державного
педагогічного університету ім. В. Винниченка,
доктор педагогічних наук, професор
м. Кропивницький